

תאריך עדכון: 07.06.2021

שם מחלקה: תלמוד

שם ומספר הקורס: מבוא לתושבע"פ: תקופת התנאים

וספרותה

09-1382-01

שם הקורס באנגלית: An Introduction to the Oral Law: The Tannaitic
Period and its Literature

שם המרצה: ד"ר בנימין קצוף

סוג הקורס: הרצאה

היקף שעות: 2 ש"ס

סמסטר: א'

שנת לימודים: תשפ"ב

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

הכרת השאלות המרכזיות הנוגעות להתהוות, תוכן, מבנה פנימי, עריכה ומסורת הנוסח של היצירות הספרותיות מתקופת התנאים: המשנה, התוספתא ומדרשי ההלכה.

תוצרי למידה:

יכולת לנתח טקסטים ממגוון סוגות בספרות התנאים תוך הצגת מיומנויות של ביקורת נמוכה וביקורת גבוהה, ושימוש נרחב בספרות מחקר.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

בקורס נעיין בשאלות הקשורות להתהוות ספרות התורה-שבעל-פה עד לחתימת המשנה: קדמותה, דרכי התפתחותה ומרכיביה - מסורת, פרשנות, חקיקה ומנהג; מוסדות הפסיקה, אסכולות ההלכה, הישיבות והחכמים - אנשי כנסת הגדולה, הסופרים, הסנהדרין, הנשיאים, בית-הלל ובית-שמאי, חכמי יבנה וחכמי אושא. המשנה והתוספתא: אופיין, שלבי העריכה וזמניה, המבנה הפנימי, היחס ביניהן, טיב הברייתות שבתלמודים, עדי הנוסח ואופיים. ספרות מדרשי ההלכה: הסוגה המדרשית, דרכי המדרש, בתי המדרש של ר' עקיבא ור' ישמעאל, וזיקת מדרשי ההלכה לשאר הספרות התנאית, הקבצים הספרותיים. בדיון יבחנו גישות שונות לאור העיון במקורות הראשוניים ודרכי המחקר התלמודי.

מהלך השיעורים:

במהלך השיעור נעיין במקורות ראשוניים וננתחם לאור דברי הפרשנים המסורתיים ודברי החוקרים המודרניים. לקראת כל שיעור יתבקשו הסטודנטים לעיין במקורות ובספרות המחקר שיידונו בשיעור הבא. בתחילת הסמסטר תועמד לרשות הסטודנטים מקראה הכוללת את המקורות שנעיין בהם וספרות מחקר תועלה לאתר הקורס. במקביל לעיון במקראה, במהלך השיעורים יוצגו על מסך תצלומי כתבי יד ומקורות נוספים.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מספר השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת
1.	מקורה של התורה שבעל פה, אנשי כנסת הגדולה והסופרים	
2.	הזוגות, ב"ש וב"ה, תופעת המחלוקת והפסיקה	ספראי, ש', "ההכרעה כבית הלל ביבנה", דהקה"ע השביעי למה"י, מחקרים בתלמוד, הלכה ומדרש, ירושלים תשמ"א, עמ' 21-44
3.	חכמי יבנה ותחילת העריכה	אלון, ג', תולדות היהודים בא"י בתקופת המשנה והתלמוד, תל-אביב 1967, עמ' 53-91
4.	חכמי אושא ומשנת ר' עקיבא	מלמד, ע"צ, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תשי"ג, עמ' 69-100
5.	משנת רבי יהודה הנשיא, דרכו בעריכת המשנה	אלבק, ח', מבוא למשנה, תל-אביב תשי"ט, עמ' 63-127 אפשטיין, י"נ, מבואות לספרות התנאים, ירושלים – תל-אביב תשי"ז, עמ' 57-230
6.	משניות קדומות וקבצי הלכה קדומים	אפשטיין, י"נ, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים – תל-אביב תשכ"ד, עמ' 1-30
7.	הברייתות והתוספתא שלנו	גולדברג, א', פירוש מבני ואנליטי לתוספתא מסכת בבא-קמא, ירושלים תשס"א, עמ' 8-22
8.	עריכת התוספתא ויחסה למשנה	פרידמן, ש"י, תוספתא עתיקתא, רמת-גן תשס"ג, עמ' 15-95
9.	התוספתא והתלמודים	קצוף, ב', "יחס הברייתות בתוספתא למקבילותיהן התלמודיות: עיון מחודש לאור מסכת ברכות", HUCA 75 (2004), עמ' א-כד
10.	מדרש ההלכה: ראשיתו ומהותו	אלון, מ', המשפט העברי, ירושלים תשל"ג, עמ' 241-263
11.	דרכי המדרש והמידות	גילת, י"ד, "להשתלשלותה של הגזרה שווה",

פרקים בהשתלשלות ההלכה, רמת-גן 1992, עמ' 365-373		
אפשטיין, י"נ, מבואות לספרות התנאים, ירושלים – תל-אביב תשי"ז, עמ' 521-746	ר"י ור"ע: גישות, וקבצים ספרותיים	12.

ג. דרישות קדם:

אין

ד. חובות / דרישות / מטלות:

בקורס זה יש חובת נוכחות. סטודנט שייעדר מעל שתי הרצאות במשך הסמסטר ללא סיבה מוצדקת, לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת ולא יקבל ציון בקורס. במהלך הסמסטר הסטודנטים יתבקשו לעיין במקורות ולקרוא ספרות מחקר כהכנה לשיעורים, וכן יהיו מספר מטלות קצרות שעל הסטודנטים להגיש בכתב. בסוף הסמסטר יערך מבחן.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

מבחן (100%), ציון עובר: 60. סטודנט שיגיש את כל המטלות יוכל לקבל עד 4 נקודות בונוס.

ו. ביבליוגרפיה:

קריאת חובה נוספת למבחן:

1. אפשטיין, י"נ, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים – תל-אביב תשכ"ד, עמ' 692-706.
2. י" זוסמן, "יתורה שבעל פה" פשוטה כמשמעה, כוחו של קוצו של יו"ד", מחקרי תלמוד ג (תשס"ה), עמ' 318-343.

ספרי הלימוד (textbooks) וספרי עזר נוספים:

ספרי מבואות לספרות חז"ל

1. אלבק, ח', מבוא למשנה, תל-אביב תשי"ט
2. אלון, מ', המשפט העברי, ירושלים תשל"ג
3. אפשטיין, י"נ, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים – תל-אביב תשכ"ד
4. אפשטיין, י"נ, מבואות לספרות התנאים, ירושלים – תל-אביב תשי"ז
5. גולדברג, א', מבוא למשנה ולתוספתא (בעריכת מ' אסולין), ירושלים תש"ל
6. דה-פריז, ב', מבוא כללי לספרות התלמודית, תל-אביב 1966
7. הלוי, י"א, דורות הראשונים, פרנקפורט 1918
8. וויס, א"ה, דור דור ודורשיו, ירושלים - תל-אביב תשכ"ד
9. מלמד, ע"צ, פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים תש"ג
10. פרנקל, ז', דרכי המשנה, וורשא תרפ"ג

11. רזיאל, ע', מבוא למדרשים, אלון שבות תשע"א
12. האוניברסיטה הפתוחה, מבוא לתורה שבעל פה, תל-אביב תשנ"א, יחידות 1-4

ספרים ומאמרים בנושאים שונים

1. אורבך, א"א, "הדרשה כיסוד ההלכה ובעית הסופרים", תרביץ, כז (תשי"ח), עמ' 166-182
2. אורבך, א"א, חז"ל, פרקי אמונות ודעות, ירושלים תשל"ח
3. אלבק, ח', מחקרים בברייתא ובתוספתא ויחסן לתלמוד, ירושלים תש"ל
4. אלון, ג', תולדות היהודים בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, תל-אביב תשי"ג
5. בייכלר, א', "הלכות למעשה כבית שמאי בזמן הבית ואחר החורבן", ספר היובל למשה אריה בלוך, בודאפסט 1905, עמ' 21-30
6. בן-שלום, י', בית שמאי ומאבק הקנאים נגד רומי, ירושלים תשנ"ד
7. בר-אשר, מ', "הטיפוסים השונים של לשון המשנה", תרביץ, נג (תשמ"ד), עמ' 187-220
8. גולדברג, א', "ויכולהו אליבא דרבי עקיבא", תרביץ, לח (תשכ"ט), עמ' 231-254
9. גייגר, א', המקרא ותרגומו, ירושלים תשי"ט
10. גילת, י"ד, משנתו של ר' אליעזר בן הורקנוס, ירושלים תשכ"ח
11. גילת, י"ד, פרקים בהשתלשלות ההלכה, רמת-גן 1992
12. הרן, מ', מבוא למקרא, ירושלים תשל"א
13. יצחקי, א', ההלכה בתרגום ירושלמי א' ודרכו בדרשת המקרא (עבודת דוקטור), רמת-גן תשמ"ב
14. כהנא, מ', "תפוחי זהב במשכיות כסף: המשנה וסדר סדריה", תרביץ, עו (תשסז), עמ' 29-40
15. כהנא, מ', ספרי במדבר - מהדורה מבוארת, ירושלים תשע"א
16. ליברמן, ש', הקדמה לתוספתא ע"פ כתב יד ווינה, ניו-יורק תשט"ו, עמ' ז-יג
17. ליברמן, ש', יוונית ויוונית בארץ-ישראל, ירושלים תשמ"ד
18. סגל, מ"צ, מבוא המקרא, ירושלים תש"ו
19. נאה, ש', "מבנהו וחלוקתו של מדרש תורת כהנים (ב) פרשות, פרקים, הלכות", תרביץ, סט (תש"ס), עמ' 59-104
20. ספראי, ש', "ההכרעה כבית הלל ביבנה", דהקה"ע השביעי למה"י, מחקרים בתלמוד, הלכה ומדרש, ירושלים תשמ"א, עמ' 21-44
21. פינקלשטיין, א', הפרושים ואנשי כנסת הגדולה, ניו-יורק תשי"י
22. פרידמן, ש"י, "ברייתות בתלמוד הבבלי ויחסן למקבילותיהן בתוספתא", עטרה לחיים, מחקרים בספרות התלמודית והרבנית לכבוד פרופ' ח"י דימיטרובסקי, ירושלים תש"ס, עמ' 201-163
23. פרידמן, ש"י, תוספתא עתיקתא, רמת-גן תשס"ג
24. פרידמן, ש"י, "לאופיין של הברייתות בתלמוד הבבלי: "בן תימא" ו"בן דורתיי", נטיעות לדוד, ירושלים תשס"ה, עמ' קצה-רעד
25. קצוף, ב', "יחס הברייתות בתוספתא למקבילותיהן התלמודיות: עיון מחודש לאור מסכת ברכות", HUCA 75 (2004), עמ' א-כד
26. קצוף, ב', "המקורות התנאיים ונוסחם בספר הלכות פסוקות", שנתון המשפט העברי כה (תשס"ח), עמ' 216-199

27. רוזנטל, ד', משנה עבודה זרה – מהדורה בקורתית בצירוף מבוא (עבודת דוקטור), ירושלים תשמ"א
28. רוזנטל, ד', "על שלב נוסף בתולדות נוסח המשנה", תרביץ, פא (תשע"ג), עמ' 47-60
29. רוזנטל, י', "על נספחים ומקומם בתוספתא", תרביץ, עט (תש"ע-תשע"א). עמ' 187-228
30. שרמר, ע', "למסורת נוסח התוספתא, עיון ראשוני בעקבות שאול ליברמן", JSIJ, 1 (2002), עמ' 11-43, <http://www.biu.ac.il/JS/JSIJ/1-2002/Schremer.doc>
31. Elman, J. Y., "Babylonian Baraitot in the Tosefta and the Dialectology of Middle Hebrew", AJSR, XVI (1991), pp. 1-29
32. Elman, J. Y., Authority and Tradition: Toseftan Baraitot in Talmudic Babylonia, New-York 1994
33. Hauptman, J., Rereading the Mishnah, A New Approach to Ancient Jewish Text, Tübingen 2005
34. Hauptman, J., "The Tosefta as A Commentary on an Early Mishnah", JSIJ, 4 (2005), pp. 109-132
35. Kahana, M., "The halakhic Midrashim", The Literature of the Sages II (ed. S. Safrai), Assen 2006, pp. 3-105
36. Kraemer, D., "The Mishnah", The Cambridge History of Judaism, IV (2006), pp. 299-311
37. Mandel, p., "The Tosefta", The Cambridge History of Judaism, IV (2006), pp. 316-335
38. Yadin-Israel, A., Scripture and tradition: Rabbi Akiva and the triumph of Midrash, Philadelphia 2015